

Tre folkhögskollärare från trettioalet

Författare:

Lena Skördeman

I arkiven finns de imponerande männen: grundläggarna, nytänkarna, förkämparna. För den svenska folkhögskolans del var det rektorerna som länge dominerade. De hade gott utrymme för sina tankar och idéer, de var belästa och de kunde mötas till tankeutbyte emellanåt. Men när gångna tiders elever ser tillbaka handlar det ofta om lärarna.

En grupp elever från trettioalet samlades till fyrtiofemårsjubileum på Åsa folkhögskola. Den enda flickan i klassen hade inte kommit – ”Det kan man verkligen förstå, så som hon hade det!” sade kamraterna. Hon var den första kvinnliga eleven på en vinterkurs, och rektorn var inte glad åt nyordningen.

Natur och kultur – Nils Dencker

Men de här jubilarerna delade många goda minnen. Kemilektionerna var ett, eller kanske snarare icke-kemilektionerna. Skolans naturvetare hette Nils Dencker, och han var en passionerad musikälskare. Han gick alltid med sin fiol under armen. På fritiden var han engagerad i Svenska ungdomsringen, en sammanslutning som bildats 1920 och som sedan dess har verkat för att samla och använda folkdanser, folkmusik och folkdräkter.

När nu en lagom stor del av lektionen ägnats åt kemi, frågade någon av eleverna: ”Kan vi inte få höra ett musikstycke?” ”Jaså!!!” utropade Nils Dencker med glad förvåning, ”jaså, vill ni det?” Och resten av lektionen var en uppskattad konsert.

Nils Dencker gjorde stora insatser på musik- och hembygdsområdet: han var redaktör för årsboken Sörmlandsbygden mellan 1934 och 1941, där sörmländska författare som t ex Ivar Lo-Johansson medverkade. Dencker skrev också om ”de karolinska koralernas användning till skillingtrycksvisor”, och tillsammans med Carl-Herman Tillhagen skrev han under 1950-talet böckerna Svenska folklekar och danser samt 1960 Sveriges sånglekar, sammanparningslekar och friarlekar (med 332 olika lekar!). Dessutom nedtecknade han den folkmelodi som med text av Bo Setterlind är känd som Sködingepsalmen: Det finns en väg till himmelen.

Och Nils Denckers fiol finns ännu i musealt förvar!

Han var också mycket aktiv i folkhögskolans lärarförening. Det var som kassör han skrev brevet till Einar Odhner med omsorg om understödskassan och om jubileumsboken.

Närhet och värme – Ingrid Petander

En årlig begivenhet var skolans vinterfest. Dit kom före detta elever från hela Sörmland, så kallade Åsaiter. De lär ha känts igen ute på gårdarna på att de ena halvåret talade om hur vinterfesten hade varit och andra halvåret om hur nästa vinterfest skulle bli. För programmet denna viktiga dag svarade andra årskursen och dess klassföreståndare. Ett par månader i förväg ägnade man all sin fritid åt att skriva texter, söka musik, leta fram och öva in ett teaterstycke och arbeta ihop allt till en helhet. Så hade den här klassen nu gjort tillsammans med läraren Ingrid Petander.

Kvällen före festen hade man den stora generalrepetitionen. Rektorn, Algot Ahlstedt, kom in och satte sig på första bänken. När en timme gått reste han sig och sade med eftertryck: DETTA. DUGER. ICKE. Därpå gick han hem. Klockan var tio på kvällen. Runt om i Sörmland hade Åsaiterna som skulle komma på festen gått och lagt sig. Klassen satt bedövd och skräckslagen tills en yngling bröt tystnaden: ”Jag har fått bullar hemifrån”. ”Jag kokar kaffe!” svarade Ingrid Petander, och sedan började arbetet med ett helt nytt program. Mitt i svarta natten. Fram på morgontimmarna var det nya programmet klart. Rektorn kom in och godkände det, solen sken, och alla Åsaiter blev lika nöjda som vanligt.

Tillsammans med sin dåvarande man, Karl Petander, hade hon byggt upp Jakobsbergs folkhögskola i Stockholm. Hon beskrivs redan från den tiden som en ljusgestalt med närhet till och förståelse för eleverna. Så mindes också Åsas jubilarer henne: avståndet till rektorn var stort, och bara någon av dem vågade sig fram till honom med en fråga eller ett önskemål. Men alla kunde tala med Ingrid Petander. 1949 fick hon också Patriotiska sällskapets guldmedalj vid vinterkursens första samkväm på Åsa folkhögskola.

Stekt sill till frukost – Per G Stensland

Per G Stensland var en ung nationalekonom som kom till Åsa folkhögskola i slutet av trettioåret. Han var kunnig, ivrig och briljant, och han fick uppgiften att på lördagsförmiddagarna undervisa en andra årskurs, knappt tjugoåriga bondsöner, i ekonomi. Alltså började Per Stensland en serie föreläsningar i nationalekonomi, sakrika och väldisponerade, liksom han själv hört Gunnar Myrdal och Dag Hammarskjöld.

Nu hade Åsa folkhögskola vid den här tiden en mycket sparsam husmor, och pojkarna var stora och kraftiga och hungriga. De blev inte riktigt mätta på hela veckan. Bara lördagarna var annorlunda. Då bestod frukosten av stekt salt sill med lök! Pojkarna älskade det och kunde äta väldiga mängder. De åt så de nästan blev litet bedövade, från början stillsamma av mättnad, småningom nästan i koma. Och stämningen förtätades av ett allmänt rapande, tillbakahållet men obetvingligt. I den odören och med den anblicken framför sig föreläste Per Stensland. En lördag. Två lördagar. Sedan insåg han, att nationalekonomiska teorier inte skulle bryta igenom det här motståndet. Hur kunde då ekonomi angå de här eleverna?

Inför den tredje lördagen gav han alla uppgiften att ta med sig den egna föräldragårdens bokföring. Med de utgångspunkterna och i livligt samtal med många frågor blev förmiddagen ett tillfälle till ivrigt kunskapsinhämtande, en iver som segrade

över matsmältningen, och ekonomi fortsatte att vara något intressant och angeläget. Han beskrev själv den erfarenheten som avgörande.

Snart kom han att söka sig till USA och Kanada, och han fanns från fyrtioalet vid flera universitet och institutioner. Han anlätades också som konsult av WHO, Världsbanken m fl, samt föreläste och skrev. Två av hans många kunskapsområden var utbildningssociologi och undervisningsstrategier. Han var medlem av International Council for Adult Education (ICAE), ett råd för internationellt utbyte på vuxenutbildningsområdet, och han hade en omfattande brevväxling med bland andra generalsekretären Budd Hall. De samarbetade under ett antal år också i ett projekt om Participatory Research.

Han verkade långt ute i vida världen. Men ännu när han efter fyrtio år besökte Åsa folkhögskola önskade han sig ett möte med Lilly Ling, en Sköldingebo som liksom han själv varit mycket aktiv i teatergruppen, gemensam för skolan och byn. Det blev ett lysande möte! Fler av medlemmarna i teatergruppen kom för att få hälsa och för att få bekräfta hur mycket verksamheten hade betytt.

Många möjligheter

Den svenska folkhögskolans arbete har från början givit utrymme åt både det historisk-poetiska, som N.F.S. Grundtvig talade om, och åt träning av nyttiga färdigheter. Från början, med de tre första skolorna som inrättades 1868, fick bondsönerna praktisk förberedelse för sitt lantbrukarvärv och för de kommunala förtroendeposter som nu öppnades för dem. På 1940-talet sades det skämtsamt att i gymnasiet läste man på studenten, i realskolan läste man på realen och i folkhögskolan läste man på kommunalen. Samtidigt gav folkhögskolan skönlitteraturen och historien stor plats – det var vanligt att man en gång i veckan samlades till högläsning. Sång och musik hade också sitt utrymme. Lärarna har kunnat använda många av sina intressen och kunskaper i tjänsten, även om inte alla rektorer gav lika mycket spelrum. Inga centrala kursplaner har i alla fall snävrat arbetet och man har kunnat ta hänsyn till deltagarnas egna behov och önskemål. När Ola Andersson, bondsonen som i Bara härads lantbruksklubb först väckt frågan om en skola för ”allmän medborgerlig bildning” och som nu var riksdagsman, motionerade i riksdagen 1872 om ett statsbidrag till folkhögskolorna, var en viktig punkt att anslaget inte skulle medföra några styrande bestämmelser som skulle minska skolornas frihet.

Många lärare har också utanför tjänsten haft viktiga åtaganden i kulturliv och samhälle, inte minst på föreningsområdet. Lärare kom från den akademiska världen, inte sällan med en doktorsgrad. Ibland återvände man dit efter några år, ibland stannade man på folkhögskolan. En folkhögskola kunde ha en föreståndare, en ”andrelärare” och ytterligare någon anställd – det var små skolenheter och man kom åt att tala med varandra.

Och banden mellan lärare och elever har ofta varit viktiga och starka. Både genom så kallade elevförbund, vanligen med årliga sammankomster, och genom enskilda kontakter har de sedan hållits levande genom åren.

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikelitel, www.lararnashistoria.se, 2010.